

DOI: <https://doi.org/10.17234/SRAZ.67.4>

UDC: 821.135.1.09 Eminescu, M.

UDC: 811.135.1'255.4=163.41

Review article

Primit la 9 iunie 2020

Acceptat pentru publicare la 20 octombrie 2022

Receptarea lui Mihai Eminescu în Serbia: traduceri, manuale, studii

Virginia Popović

Universitatea din Novi Sad, Facultatea de Filozofie

popovic.virdjinija@gmail.com

Brândușa Juică

Marinel Negru

Universitatea din Belgrad, Facultatea de Învățători

zujkab@yahoo.com

Marinel.Negru@uf.bg.c.rs

Interesul pentru traducerea poeziilor lui Mihai Eminescu în limba sârbă nu a fost foarte mare, mai ales din cauza dificultății lexicului sau a intraductibilității expresiilor eminesciene în limba sârbă. Totuși, cu toate că limba sârbă aparține altei familii lingvistice, cele mai cunoscute poezii ale lui Eminescu au putut fi traduse foarte bine datorită vorbitorilor bilingvi, care au putut înțelege mesajul eminescian și care au cunoscut foarte bine limba sârbă ca să poată găsi termenul potrivit. Traducătorii poeziei lui Eminescu s-au străduit să păstreze în limba sârbă nealterate forma, ritmul și mesajul liric. Receptarea critică a lui Eminescu în spațiul lingvistic sârbesc nu prea este bogată. În lucrarea de față vom încerca să realizăm o retrospectivă a receptării lui Eminescu în Serbia. Vom pune accentul pe trei aspecte: pe traducerea poeziilor, pe critica asupra operei lui Eminescu în Serbia și pe prezența liricii eminesciene în manualele și lectura școlară din Banatul sârbesc. Scopul acestei cercetări e să descoperim în ce măsură elevii români din Serbia/ cititorii sârbi cunosc opera celui mai mare poet român, Mihai Eminescu.

Cuvinte cheie: Mihai Eminescu, manuale, critică, receptarea poeziei, Serbia, traducere

I. Introducere

Literatura joacă un rol de seamă în formarea caracterelor fragede, nu doar pentru că favorizează libertatea gândului și înobilează simțirea, ci și pentru că ne ajută să descoperim magia cuvântului. Cuvântul, rostit sau scris, răspunde necesității de comunicare, însă atunci când crește în lumea armoniilor este îmbrățișat de artă, iar valoarea lui va fi cu totul alta. Prin literatură, ca artă a cuvântului, câștigăm oportunitatea de a participa la nenumărate trăiri omenești. Idei, sentimente, frământări, tristeți, suferințe, aspirații, visuri și dorințe se

întâlnesc, se armonizează și apoi se transformă în forme artistice. În condițiile speciale ale culturii noastre, ca trăitori la periferia limbii materne, este necesar să cunoaștem literatura lăsată moștenire de generațiile apuse, alături de realizările artistice ale vremii în care trăim. De asemenea, între imboldurile sănătoase să păstrăm buna practică de a ne afirma prin cultură în contextul destinului istoric. În acest sens, apare dorința de a împărtăși valorile culturale dintr-o limbă în alta, cu intența de a promova ceea ce este cel mai de seamă în cultura din care facem parte.

II. Receptarea lui Eminescu în Serbia prin traducere și critică literară

Interesul pentru traducerea poeziilor lui Mihai Eminescu în limba sârbă și recepția critică a lui Eminescu în spațiul lingvistic sârbesc nu este prea bogată, totuși există traduceri și texte critice despre marele poet român. În lucrarea de față vom încerca să realizăm o retrospectivă a receptării lui Eminescu în Serbia. Vom pune accentul pe trei aspecte: pe traducerea poeziilor, pe critica asupra operei lui Eminescu în Serbia și pe prezența lui Eminescu în manualele școlare de limba română, ciclul inferior în Serbia. Pentru a afla despre traducerile din opera lui Eminescu în limba sârbă sau despre receptarea lui Eminescu în Serbia, deseori apelăm la o carte extraordinară a eminescologului Dumitru Copilu-Copilin, *Eminescu în circuitul universal: traducerea și ecoul operei în 77 de limbi din peste 250 de țări*, Târgoviște: Ed. Bibliotheca, 2014. Al doilea studiu, apărut recent despre traducerile lui Eminescu în limba sârbă este intitulat *Ipostaze și paradigme ale literaturii române*, București, Editura Academiei Române, 2020. În acest studiu Florian Copcea prezintă procesul de receptare a operei eminesciene începând cu anii 1961-1964 în lume și despre un subiect inedit în Serbia - traduceri efectuate de însuși Mihai Eminescu. La fel, o parte a studiului său este legat de interesul criticii sârbe asupra operei lui Eminescu, ajungând la concluzia că este unul destul de scăzut.

Totuși, dacă facem o retrospectivă a tuturor cercetărilor asupra traducerilor din opera lui Eminescu în Serbia, ajungem la concluzia că ele au existat încă de pe vremea fostei Iugoslavii, când prof. Dumitru Copilu-Copilin a realizat, formal, în funcție de condițiile actuale, după naționalitatea autorilor, locul de apariție a publicațiilor în țările de origine și limba și alfabetul folosit, – sârba în chirilic, croata și celelalte în latin, iar în anumite cazuri și în chirilic. Urmărind acest parcurs, încercarea de a distinge în continuare receptarea lui Eminescu în limbile slave ale noilor state recent constituite, se va realiza în ordinea contribuției și evoluției istorice. Astfel, între 1945-2006 (perioadă cercetată de autor), limba oficială în care au apărut traduceri din opera lui Eminescu era sârbo-croata, dar odată cu destrămarea statului federal, fiecare dintre cele 6 republici componente și-au dobândit independența și limba proprie, „națională”, iar în anumite condiții, alături de varianta sârbo-croată ca limbă de comunicare interetnică și culturală: în 2006, Serbia-sârba, anterior în 1991, Croația-croata, Slovenia-slovena, Macedonia-macedoneana, în 1992, Bosnia și Herțegovina-bosniaca, în 2006, Muntenegru -

muntenegreana, în 2008, în provincia Kosovo-albaneza și sârba. În toate aceste țări, Dumitru Copilu-Copilin a găsit traducători iluștri și traduceri exemplare din opera lui Mihai Eminescu.

Prof. dr. Florian Copcea în lucrarea sa, *Poeziile lui Mihai Eminescu transpuse în limba sârbă*, în general vorbește despre receptarea lui Eminescu în Serbia, cu ilustrări în versuri asupra reușitei traducerilor efectuate în sârbă. Florian Copcea spune următoarele:

„O primă constatare: versurile își păstrează profunzimea și degajă o emoție foarte apropiată de cea produsă de cele de origine, de aici concluzia că, în pofida diferenței de structură dintre limbile română și sârbă, în varianta comentată, ele nu și-au pierdut identitatea și nici nu au deturnat înțelesul și nici actul facerii ideii transmisă dintr-o cultură în alta”.

Aceasta se datorează în primul rând traducătorilor bilingvi, care au reușit să transpună emoția poetului într-o formulă cât mai apropiată de forma originală a versurilor.

Prima traducere în limba sârbă a operei lui Eminescu a apărut în 1940 în cartea Leposavei Pavlović, *Odlomci rumunske proze* (1940),¹ unde a fost inclusă nuvela *Sărmanul Dionis* și un studiu monografic de sinteză, ilustrat cu „capodoperele”: *Mai am un singur dor, Împărat și proletar, Luceafărul, Glossă, Peste vârful, Ce te legeni...* Această carte a fost primită cu succes de publicul cititor, traduceri continuând să se înmulțească, însă în lipsa unui număr mai mare de traducători buni, versurile lui Eminescu sunt uneori traduse cu multe calchieri și traduceri mot a mot, versuri lipsite de frumusețe. Abia în anii '50 apar primele volume, ediții separate, la Editura *Libertatea* din Panciova, dar și un număr mai mare de poezii incluse în manualele și lecturile școlare pentru nevoile școlilor cu limba de predare română în fosta Iugoslavie. La fel, revista *Lumina* (nr.1, 1950, p. 23-37) publică în limba română sau traduse în limba sârbă, poeziile *Criticilor mei, Împărat și proletar-fragment, Epigonii – fragment, Iar când voi fi pământ* etc. În revista „*Lumina*” au fost publicate și sonetele lui Eminescu, (nr. 1, 1960, p. 3-5), *Afară-i toamnă, Sunt ani la mijloc, Când însuși glasul, Iubind în taină, Trecut-au anii*. Patru ani mai târziu au apărut și alte poezii precum *Floare albastră, Melancolie, Lacul, Dorință, Singurătate, Pe aceeași ulicioară, Atât de fragedă* etc., ca să continue pe tot parcursul apariției acestei reviste să publice din opera lui Eminescu în limba română sau în traducere în limba sârbă ori în limbile minorităților naționale care se vorbesc pe teritoriul Provinciei Autonome Voivodina. Tot în revista „*Lumina*” au fost publicate suplimente care purtau numele marelui poet român, referințe critice sau eseuri semnate de exegeții vremii sau de marii critici literari români. Vom enumera câteva titluri care erau printre primele texte publicate în revista „*Lumina*”, apărută în anul 1946 în Banatul sârbesc și printre primele texte critice despre Eminescu. Acestea sunt: *Veturia Birou, Din legăturile lui Mihai Eminescu cu Banatul, XX* (1966), nr.1, p. 27-37; George Călinescu, *O femeie între flori zi-i și o floare-ntre femei și-o să-i placă...*, la rubrica „*Despre poet și poezie*”, suplimentul

¹ *Fragmente de proză română*

„Mihai Eminescu”, XXIX (1975), nr. 1-2, p. 90-91; Șerban Cioculescu, „Mai am un singur dor” și tilcurile unei scrisori, la rubrica „Despre poet și poezie”, suplimentul „Mihai Eminescu”, XXIX (1976), nr. 4, p. 216-266; Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Eminescu* (fragmente), IV (1950), nr. 1, p. 19-26, nr. 2, p. 114-120; Radu Flora, *Mihai Eminescu* (Centenarul nașterii poetului), IV (1950), nr. 1, p. 1-18; Radu Flora, *Simbolurile lui Mihai Eminescu*, XVIII, 1964, nr. 3, p. 182-185 etc. La fel, în revista *Lumina* au fost publicate și suplimente care cuprindeau mai multe poezii ale lui Eminescu, alegerea fiind realizată de redactorii-șefi ai revistei în perioada respectivă. De exemplu, poetul Slavco Almăjan pentru revista *Lumina* A. XXIX, Nr. 1-2, Supliment I, 1975, p. 85-88 a ales poeziile: *Odă, Lacul, Dintre sute de catarge, De câte ori, iubito..., Sonet, Peste vârfuri* etc.

În deceniile ,70 și ,80, mai ales în prejma anului aniversar, 2000 (când se traduc și se popularizează, între altele, *Scrisorile I-V*, iar *Luceafărul* în vreo 20 de versiuni), traducătorii au descoperit „continentul Eminescu”, pe „Cel mai mare poet român al tuturor timpurilor”, tradus în versiuni ca valoare „aproape” de originalul românesc de către cunoscuți literați precum Radu Flora, Tode Čolak, Vasko Popa, Ioan Flora, Miodrag Pavlović, Mate Maraș, Milan Nenadić și Ileana Ursu, Miljurko Vukadinović ș.a. Radu Flora, pe lângă publicarea unor istorii a literaturii române, în două volume, în care a scris despre opera lui Mihai Eminescu, a publicat și o carte de traduceri din opera lui Eminescu intitulată *Ka zvezdi* (1983). Acum, în Serbia apar fragmente din *Geniu pustiu*,² studii despre poeziile populare lirice din manuscrisele eminesciene³ și fragmente din scrierile de economie politică a lui Eminescu.⁴

Simpozioanele din 1980 de la Belgrad-Novî Sad și Sremski Karlovići din 1969 sau manifestările omagiale din 1964 ca și din „Anul Centenar” Eminescu, la Pančevo, în 1989, au reînviat memoria publică a lui Eminescu. Pe poetul român însă „cel viu” în conștiința artistică a cititorilor de limbă sârbă și română l-a făcut cunoscut, prin traduceri, referințe critice și expuneri de largă audiență internațională, îndeosebi poetul academician, Adam Puslojić, care a publicat în 2017 un volum bilingv la Editura „Filip Višnjić”, *Patria vieții/ Domovina života*. Dintre ultimele traduceri din opera lui Eminescu remarcăm *Luceafărul/ Svetlonoša* (Vrbaș, 1995), în traducerea realizată de poezii Ileana Ursu și Milan Nenadić [Ediție bilingvă]. Ea cuprinde următoarele poezii: *Luceafărul, Scrisoarea I, Scrisoarea II, Scrisoarea III*, după care la Editura Libertatea din Pančevo în anul 2000, cu ocazia aniversării celor 150 de ani de la naștere, apare volumul bilingv *Luceafărul & Scrisorile – Večernik & Pisma*. În prefața volumului intitulat *Eminescu în fața cerului deschis*, poetul Slavco Almăjan, pe lângă aprecierile critice asupra operei marelui poet național a mărturisit că „prin anii cincizeci circula o antologie Eminescu apărută la o editură din Vârșeț și că această culegere era mult îndrăgită de elevii

² *Lumina*, A. XXXIII, august-septembrie 1979, pp. 541-548.

³ Poezii populare lirice în manuscrisele lui Eminescu, în: *Lumina*, A. XXXIV, Nr. 7-8, iulie-august 1980, pp. 480-487.

⁴ Fragment dintr-o scriere de economie politică a lui Eminescu, în: *Lumina*, A. XXXIV, nr. 7-8, iulie-august 1980, pp. 496.

Liceului și Școlii Normale, fiind manualul de inițiere în opera neîntrecutului poet. Astăzi antologia a devenit o raritate bibliografică” (Almăjan 2000: XVII) Pentru calitatea traducerii poemelor lui Eminescu, traducătorii au primit premiul Uniunii Scriitorilor din România și Medalia comemorativă „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu”. Mass-media prezenta edițiile cu aceste capodopere în contextul unei mai ample abordări, a „confluențelor eminesciene” cu spațiul cultural sârbocroat (Nedelcu 2000: 23). În Plenul Congresului Mondial al Eminescologilor din septembrie 2014 a fost apreciată mărturisirea publică despre „nobilele chinuri” ale acestor doi traducători, o româncă și un sârb, Ileana și Milan, care și-au unit destinele ca să-l poată dărui cititorilor din Serbia pe autenticul Eminescu. Cei doi poeți și traducători Ileana Ursu și Milan Nenadić au reușit să păstreze în limba sârbă nealterate forma, cadența și mesajul liric eminescian, reușind în fiecare vers să nu denatureze sensul și nici sonoritatea capodoperelor *Luceafărul* și celor cinci *Scrisori*.

Înainte de această traducere „Luceafărul” a mai fost tradus și de profesorul și dialectologul Radu Flora, intitulat puțin altfel, *Večernjak*, volum care a fost folosit în învățământul universitar și care a fost publicat la Editura Comunei Literare din Vârșeț (KOV, 1989).

La Editura „Elion” București, a apărut un alt volum în ediție bilingvă româno-sârbă, *Mihai Eminescu - Opere alese*, îngrijit de Ioan Flora și Octavia Nedelcu și cu un *Cuvânt înainte* semnat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Volumul a apărut la 150 de ani de la nașterea lui Eminescu, „care a încercat să dea sens și finalitate timpului și spațiului istoric pentru neamul său” (Dumitrescu-Bușulenga 2000: 5-11). În momentul apariției a fost cel mai complet volum cu traduceri în limba sârbă, care cuprindea poezii, proză, cugetări, publicistică. Traducerile publicate în carte sunt realizate de: Dragan Bogdanov, Blagoje Čobotin, Ioan Flora, Radu Flora, Aurel Gavrilov, Ivan V. Lalić, Marija Mutić, Milan Nenadić, Vasko Popa, Adam Puslojić, Ljubomir Simović, Dragan Stojanović, Vojslava Stojanović, Ileana Ursu, Slavko Vesnić, Miljurko Vukadinović. Despre Eminescu în Serbia s-a vorbit și în urma altor traduceri din opera lui. De ex. Tanasie Ivanov, publică volumul *Izabrane pesme* (2003). Aici intră: *Luceafărul*, *Glossă*, *Împărat și proletar*, *O, rămâi*, *Trecut-au anii...*, *Scrisorile* etc. Toate aceste traduceri ale lui Eminescu în Serbia sunt binevenite, în afară de nevoile practice, de a folosi volumele sau poeziile traduse în învățământul primar, liceal și universitar, ci și de a fi citite de publicul sârb care, din păcate, cunoaște foarte puțin literatura română și foarte puțin cititori auzit de Mihai Eminescu, fără să-i citească versurile. De aceea, puținele volume traduse în sârbă, chiar dacă sunt epuizate și nu le putem cumpăra din librării, cititorii insistenți le pot găsi în bibliotecile municipale, școlare și universitare.

Mai multe studii despre Mihai Eminescu au văzut lumina tiparului în primul deceniu al secolului XXI. Unul dintre volumele care au atras atenția criticii literare sârbești este volumul de eseuri și critică literară al lui Eugen Simion sub titlul *A obosit demonul teoriei (Umoran je demon teorije)*, (Editura Apostrof, 2004) în traducerea lui Adam Puslojić și o teză de masterat publicată cu titlul *Influența filosofiei lui Schopenhauer asupra creației Eminesciene*, autor Maria Nenadić, la Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina din Zrenianin în 2013, unde

prof. dr. Carmen Dărăbuș a scris următoarele în prefața acestei cărți: „Demersul tinerei autoare Maria Nenadić exploatează conexiunile dintre ideile și conceptele filozofiei lui Schopenhauer și textul eminescian, cu incursiuni consistente și detaliate în textele schopenhaueriene, incursiuni necesare pentru propunerile sale analitice ulterioare” (Dărăbuș 2013: 5). Mai multe cercetări asupra operei lui Mihai Eminescu, precum și traduceri din opera lui putem citi și în paginile săptămânalului *Libertatea*, în revistele de cultură *Lumina*, *Europa*, *Logos*. Textul *Mihai Eminescu în revista Europa. Receptarea lui Eminescu în Serbia* a apărut în volumul *Studii Eminescologice*, 17, publicație anuală a Bibliotecii Județene „Mihai Eminescu” din Botoșani (coord., Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu et al), Clusium. Autorul textului este poetul și redactorul revistei *Europa* din Novi Sad, Serbia, Pavel Gătăianțu, care printre altele menționează: „Eminescu se citește în limbile minorităților naționale din Voivodina, se învață în școlile din Voivodina, unde, de altfel, se și marchează cu regularitate ziua de 15 ianuarie, considerată o sărbătoare a românității și a cuvântului scris. Postul de Radio și Televiziune al Voivodinei dedică emisiuni speciale marelui poet, iar manifestări importante sunt organizate de asociațiile *Tibiscus* și Societatea de Limba Română din Voivodina” (Gătăianțu 2015: 221-224). În perioada 2009-2015 revista de știință și artă în tranziție *Europa* din Novi Sad și revista *Lumina* din Panciova, publică mai multe texte despre opera lui Eminescu: Nicoleta Ifrim, *Ipostaze ale autismului revizionist în presa literară postdecembristă: ecouri dilematice ale „dosarului Eminescu” și patologia contestatară*, în *Europa*, nr. 13; Florian Copcea, *Personalitatea europeană a lui Eminescu în viziunea lui Titu Maiorescu, G. Ibrăileanu, Perpessicius, Vladimir Streinu și Tudor Vianu*, în *Europa*, nr. 8, 2011, Florian Copcea, *Eminescu-valoare europeană și universală*, în: *Lumina*, Panciova, Serbia. 2012, nr. 1, p. 5-10 și prof. dr. Mircea Fărcaș, *Raporturi româno-huțule în concepția lui Mihai Eminescu*, în *Europa*, nr. 11, 2013. Pe lângă ziariști și poeți din Serbia, despre viața și opera lui Mihai Eminescu au scris, în general, profesorii universitari la universitățile din Novi Sad, Vârșeț și Belgrad. Prof. dr. Radu Flora publică textul în limba sârbă *Mihai Eminescu (1850-1889)* în volumul coordonat de Neđo Mijušković intitulat *Poezija i kritika* [*Poezie și critică*] (1991) pe când în studiul prof. dr. Mariane Dan *Univerzalna duša nema domovinu: studije iz rumunske i srpske književnosti/ Sufletul univèrzal nu are patrie: studii de literatură română și sârbă* (1997) este inclus un text interesant în care Eminescu este comparat cu poetul romantic sârb Laza Kostić.

În ultimul timp se înmulțesc studiile asupra operei lui Eminescu, chiar dacă cercetătorii sârbi nu se încumetă să facă mai multe cercetări asupra operei lui Mihai Eminescu. Totuși, opera lui atrage atenția cercetătorilor maghiari din Serbia, vorbitori de limbă sârbă. Atfel, la Editura Facultății de Filosofie a apărut o lucrare în limba sârbă scrisă de prof. dr. Virginia Popović, prof. dr. Ferenc Nemet și prof. dr. Marina Puia Bădescu, *Recepția lui Mihai Eminescu în literatura maghiară cu accentul pe traducerile lui Shandor Kibedi* în care autorii cercetează receptarea lui Eminescu în Ungaria, ea fiind deosebit de bogată în traduceri și texte teoretice. La 170 de ani de la nașterea lui Eminescu, revista *Lumina* din Panciova, revista nou-înființată *Logos* din Novi Sad i-au dedicat capitole întregi poetului Eminescu, prezentat în detalii festivitățile prilejuite de Ziua Culturii Naționale în școlile

primare și centrele culturale din Serbia. Eminescu fiind prezent în planurile și programele de învățământ pentru școlile și facultățile cu limba de predare română în Serbia, opera lui stârnește viu interesul studenților sârbi dar și celor străini care vin în Serbia prin diferite programe de mobilitate. La fel, de Ziua Culturii Naționale, poemul *Luceafărul* a fost pus în scenă de elevii școlilor generale din Coștei și Vârșeț. Căminele Culturale poartă și ele numele marelui nostru poet, străzile din satele românești, la fel. În acest fel se promovează în Serbia ceea ce este de cea mai mare valoare în cultura română, poezia poezilor români, în special cea a marelui poet național, Mihai Eminescu.

III. Creații eminesciene în cărțile de citire utilizate în învățământul primar cu predare în limba română din Voivodina

Autorii programelor de învățământ, și deopotrivă cei ai manualelor școlare care au în vedere cunoașterea limbii și literaturii materne, au fost, desigur, călăuziți de ideea de a fi pe de o parte cât mai creativi, iar pe de cealaltă parte atenți în alegerea acestor poezii, considerând că nu orice poezie se poate înțelege (elevii fiind bilingvi și în familie vorbesc graiul bănățean al limbii române). Manualele folosite pentru studiul limbii și literaturii române în ciclul primar (Boldovină & Simeon 2013) sunt elaborate de învățători și profesori în baza *Programei* de învățământ în vigoare. Privite în ansamblu, manualele amintite își propun să stimuleze inteligența, imaginația, sensibilitatea și creativitatea micilor școlari, contribuind în mod aparte la însușirea limbii române literare. Textele cuprinse în paginile acestor manuale nu sunt în totalitate creații care respectă deopotrivă criteriul accesibilității și al realizării artistice. În elaborarea lor, autorii au ținut cont, în primul rând, de satisfacerea obiectivelor *Programei* de învățământ, care recomandă cu precizie textele care trebuie incluse în manuale, autorii acestora având libertate deplină în conceperea unor texte ocazionale, a exercițiilor și jocurilor lingvistice, a temelor de consolidare și de verificare a cunoștințelor. Pentru a evita includerea poeziilor pe care elevii nu le înțeleg în manualele școlare, deseori autorii apelează la poezii mai apropiate de propria lor viață. Manualele care se utilizează în învățământul preuniversitar cu predare în limba română din Voivodina, Republica Serbia, pentru majoritatea disciplinelor de studiu, sunt traduse din limba sârbă, cu excepția celor care se folosesc în studiul limbii și literaturii române și al educației muzicale.

În clasele primare I-III, manualele au un titlu comun – *Carte de citire*, în care, alături de textele literare, apar și noțiuni lingvistice, care se aprofundează în așa-zisele *Caiete de lucru*. În elaborarea lor s-a aplicat o schemă structurală identică. Din clasa a IV-a, elevii care studiază în limba română au la dispoziție două manuale, unul pentru literatură și altul pentru limbă. Analizând cuprinsul cărților de citire care se utilizează în învățământul primar cu predare în limba română, pentru disciplina de studiu *Limba română ca limbă maternă*, se observă că textele provin din literatura română, din literatura universală, traduceri din literatura sârbă și creații ale scriitorilor români din Serbia. Cele mai multe texte

provin din literatura română, iar autorii lor sunt scriitori cunoscuți, care au scris pentru copii sau sunt autori de literatură pentru adulți, însă creațiile lor sunt considerate adecvate pentru satisfacerea obiectivelor spre care tinde studiul limbii și literaturii române în învățământul primar. În acest context se înscriu și creațiile lirice eminesciene, care, deși puține ca număr, sunt prezente în paginile manualelor chiar din clasa I.

Astfel, putem să analizăm prezența lui Eminescu în manualele școlare din Serbia, ciclul inferior. În *Cartea de citire pentru clasa I*, manualul pe care elevii îl studiază în semestrul al II-lea, după însușirea conținutului *Abecedarului*, la pagina 33, cei mai mici școlari au ocazia să cunoască primele trei strofe din cunoscuta poezie *Somnoroase păsărele*. Aceeași poezie apare în manualul *Carte de citire pentru clasa a II-a*, însă cu un număr de patru strofe. *Carte de citire pentru clasa a III-a* conține două creații ale poetului național, și anume: *Ce te legeni, codrule* și *Colinde, colinde*, cea din urmă în cadrul capitolului „Tradiții și obiceiuri”. Poezia *Revedere* este publicată în manualul *Carte de citire pentru clasa a IV-a*, ultima din acest ciclu.

Concluzii

Având în vedere traducerea operelor lui Eminescu în Serbia, putem spune că, în secolul al XXI-lea traduceri din Eminescu în limba sârbă s-au făcut doar sporadic, prin reviste în română și în limba sârbă, spre diferență de secolul trecut când s-a tradus partea mare din poeziile sale antume. O mare parte din textele critice și teoretice privind opera poetică a lui Mihai Eminescu, prezente în revistele din Serbia în limba română sau în limba sârbă, au fost publicate până în anul 2010. Faptul că se remarcă o oarecare micșorare a numărului de texte traduse sau a lucrărilor privind opera eminesciană, nu este din cauza diminuării interesului față de opera lui, ba dimpotrivă, tot mai multă lume aude de el datorită școlilor, studiilor universitare și datorită revistelor care publică fragmente din opera lui. Prezența lui Eminescu în manualele școlare și lecturile școlare este mai mică decât în trecut (nu vorbim de manualele școlare în limba sârbă unde numele lui Eminescu este amintit în contextul literaturii romantice europene și atâta tot), puțini elevi reușesc să înțeleagă cât de important este Eminescu pentru limba și cultura romană, el devenind mai degrabă obiect de studiu și nu de lectură. De aceea, programele școlare și manualele școlare sunt completate cu diferite concursuri serbări-școlare și alte activități extrașcolare unde elevii de la cea mai fragedă copilărie învață cine a fost Mihai Eminescu. Din cercetările noastre am putut înțelege că în Serbia cel mai mult se scrie despre opera eminesciană, iar cel mai puțin se învață, fiind neînțeles și foarte puțin comentat nici de elevi și nici de profesori, dar odată memorate pentru nevoile serbărilor școlare, versurile lui sunt îndrăgite. Elevii români devin conștienți despre importanța cunoașterii operei lui Eminescu și a vieții lui. Lexicul folosit de Eminescu fiind pentru elevii din Serbia o îmbogățire de vocabular, fiind predat cu scopul ridicării nivelului posibilităților expresive ale românei literare.

Bibliografie:

- Boldovină, Mărioara & Simeon, Otilia (2013). *Carte de citire pentru clasa I a școlii elementare, ediția a III-a*, Belgrad: Editura Zavod za udžbenike.
- Copcea, Florian (2000). *Repere literare – Ipostaze și paradigme ale literaturii române*, București: Editura Academiei Române.
- Copcea, Florian (2011). Personalitatea europeană a lui Eminescu în viziunea lui Titu Maiorescu, G. Ibrăileanu, Perpessicius, Vladimir Streinu și Tudor Vianu, in: *Europa* [ur. Pavel Gătăianțu], Novi Sad: Fond Europa, nr. 8, pp. 59-65.
- Copcea, Florian (2014). Modelarea intelectual-europeană a lui M. Eminescu, în: *Oameni de seamă ai Banatului* (cercetări științifice), Serbia: Ed. Tibiscus, și Timișoara: Ed. Eurostampa, pp. 38-48.
- Copcea, Florian (2012). Eminescu-valoare europeană și universală, în: *Lumina*, Panciova, Serbia, nr. 1, pp. 5-10.
- Copcea, Florian (2012). Eminescu în „oglinzile” eminescologiei europene, în: *Lumina*, Panciova, Serbia, nr. 3, pp. 79-89.
- Copilu-Copilin, Dumitru (2014). *Eminescu în circuitul universal: traducerea și ecoul operei în 77 de limbi din peste 250 de țări*. Târgoviște: Ed. Bibliotheca.
- Dan, Mariana (1997). *Univerzalna duša nema domovinu: studije iz rumunske i srpske književnosti/ Sufletul univerzal nu are patrie: studii de literatură română și sârbă*. Belgrad: Editura pentru Editarea Manualelor
- Eminescu, Mihai (1983). *Ka zvezdi* [trad. Radu Flora]. Zrenjanin: Gradska biblioteka „Zarko Zrenjanin”.
- Eminescu, Mihai (2000). *Opere alese*, ediție bilingvă, româno-sârbă, îngrijită de Ioan Flora și Octavia Nedelcu, Cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. București: Editura Elion.
- Fărcaș, Mircia (2013). Raporturi româno-huțule în concepția lui Mihai Eminescu, în: *Europa*, nr. 11, 2013.
- Gătăianțu, Pavel (2015). Mihai Eminescu în revista „Europa. Receptarea lui Eminescu în Serbia, in: *Studii Eminescologice*, 17, Coord. Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu et al., Botoșani, Clusium, 2015, pp. 221-224.
- Ifrim, Nicoleta (2014). Ipostaze ale autismului revizionist în presa literară postdecembristă: ecouri dilematice ale „dosarului Eminescu” și patologia contestatară, în: *Europa*, nr. 13;
- Ivanov, Tanasie (2003). *Izabrane pesme*. Novi Sad: Zavičajac.
- Mijušković, Neđo (1991). *Poezija i kritika/ [Poezie și critică]*, volum coordonat de Neđo Mijušković, Belgrad: Editura Zenit.
- Nedelcu, Octavia (2000), Confluente eminesciene, în *Luceafărul*, București, 2000, nr. 20, 24 mai, pp. 23.
- ****Lumina* (1947-1976), Bibliografie, Panciova, Libertatea, 1977
- Pavlović, Laposava (1940). *Odlomci rumunske proze*, Belgrad: Editura Srpska Književna zadruga, 1940.
- Popović, V., Nemet, F., Badesku, M.P. (2019). Recepția poeziei Mihaja Emineskua u mađarskoj književnosti s posebnim osvrtom na prevodilački rad Šandora

Kibedija, in: *Godišnjak Filozofskog fakulteta*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 44, br. 1, pp. 183-195.

Simion, Eugen (2004). *Umoran je demon teorije*, Beograd: Apostrof.

Ursu, Ileana, Nenadić, Milan (2000), *Luceafărul & Scrisorile – Večernik & Pisma*, Panciova, Editura Libertatea.

The reception of Mihai Eminescu in Serbia: translations, textbooks, studies

Over the years, interest in translating poems by Mihai Eminescu into Serbian has not been very high, especially because of the difficulty of the vocabulary used or the untranslatability of Eminescu's expressions into Serbian. Although Serbian and Romanian belong to different language families, Eminescu's most famous poems have been translated very successfully by bilingual speakers, who knew Serbian very well and understood Eminescu's message. The translators of Eminescu's poetry tried to keep the form, rhythm and lyrical message unaltered in the Serbian translations. The critical reception of Eminescu in the Serbian linguistic space is also not very high. In this paper we will try to give an overview of Eminescu's reception in Serbia. We will focus on three aspects: the translations of the poems, the criticism of Eminescu's work in Serbia and the presence of Eminescu's verses in textbooks in the Serbian province of Vojvodina. The purpose of this research was to discover how well Serbian students and readers know the work of the greatest Romanian poet Mihai Eminescu. We have found out that the work of Eminescu is more researched than it is studied in schools. Eminescu is misunderstood and very little commented on by students and teachers, but when his poems are memorized and recited at school productions, Eminescu's verses are found to be more interesting, and this encourages students to discover more of his work. Romanian students are becoming more aware of the importance of knowing something about Eminescu's work and his life. Expressions Eminescu used in his work contributed to the enrichment of the Romanian vocabulary.

Keywords: Mihai Eminescu, textbooks, criticism, poetry reception, Serbia, translation

Recepcija Mihaia Eminescua u Srbiji: prijevodi, udžbenici, proučavanje

Tijekom godina interes za prevođenje pjesama Mihaia Eminescua na srpski jezik nije bio velik, posebno zbog težine njegova vokabulara ili neprevodivosti Eminescuovih izraza na srpski. Iako srpski i rumunjski pripadaju različitim jezičnim porodicama, Eminescuove najpoznatije pjesme vrlo su uspješno preveli dvojezični govornici, koji su vrlo dobro znali srpski i razumjeli Eminescuovu poruku. Prevoditelji Eminescuove poezije nastojali su u srpskim prijevodima održati formu, ritam i lirsku poruku. Kričička recepcija Eminescua u srpskom jezičnom prostoru također nije velika. U ovom radu pokušat ćemo dati pregled Eminescuove recepcije u Srbiji. Usredotočit ćemo se na tri aspekta: prijevod pjesama, kritiku Eminescuovih djela u Srbiji i prisutnost Eminescuovih stihova u udžbenicima u srpskoj pokrajini Vojvodini. Svrha ovog istraživanja bila je otkriti koliko srpski učenici i čitatelji poznaju djelo najvećeg rumunjskog pjesnika Mihaia Eminescua. Doznali smo da se Eminescuovo stvaralaštvo više istražuje nego što se poučava u školama. Eminescua

učenici i učitelji pogrešno razumiju i vrlo ga malo obrađuju, ali kada se njegove pjesme uče napamet i recitiraju na školskim priredbama, Eminescuovi stihovi postaju zanimljiviji, a to potiče učenike da više otkrivaju njegov rad. Rumunjski učenici i studenti postaju svjesniji važnosti proučavanja Eminescuova rada i njegova života. Izrazi koje je Eminescu rabio u svojem radu pridonijeli su obogaćivanju rumunjskog vokabulara.

Ključne riječi: Mihai Eminescu, udžbenici, kritika, recepcija poezije, Srbija, prijevod

